

CSILLAG ISTVÁN: LUMNICZER SÁNDOR HONVÉD SEBORVOSI KÖNYVE 1849-BŐL¹

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével
Közreműködött: Kapronczay Károly és Szállási Árpád**

Itt most, egy eddig fel nem derített munkájáról szeretnék szólni. E művet Hógyes Endre: Emlékkönyv a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem orvosi karának múltjáról és jelenéről című, 1896-ban kiadott, egyébként alapos munkája sem említi. Lumniczer Sándornak a szabadságharc alatt, 1849-ben Kassán kiadott honvédséborvosi könyvéről van szó. Ez a könyv már keletkezése és eddigi ismeretlensége miatt is érdeklődésre tarthat számot, ez az első magyar nyelvű honvédséborvosi könyv. Érdekességét fokozza, hogy 1849-ben a szabadságharc alatt készült egy mozgó hadsereg manőverezése közben, s eközben nyomtatták ki. Azt hiszem, hogy a Görgei-hadsereg tavaszi hadjárata közben íródott és még tavasz folyamán adták ki Kassán. A könyv címe:

’Ideiglenes utasítás a földunai m. k. hadsereg orvosai számára mihez tartás végett a Hadi-Fővezérség meghagyásából. Lumniczer Sándor törzsorvos Kassán. Nyomatott Werfer Károlynál 1849.’

A könyv sorsáról nem sokat tudunk. Évek óta kutatjuk. Győry Tibor bibliográfiájában nem található. A kitűnő, megbízható Szinnyi bibliográfia sem említi. Az Országos Széchényi Könyvtár központi katalógusában, az Egyetemi Könyvtár katalógusában, a Honvéd Könyvtár katalógusában stb. nem szerepel. A könyvről feltételezték, hogy létezett, de a könyvet tudomásunk szerint nem látták. Ennek több oka lehet: valószínűleg nagyon kevés példány készülhetett, hiszen egy harcban álló sereg néhány orvosa számára nyomtatták. Kérdéses, hogy az akkori posta és hadiviszonyok között egyáltalán eljuthatott-e ahhoz a néhány orvoshoz, akinek szólt. Továbbá kinyomatás után néhány hónap múlva üldözötté vált minden ilyenfajta nyomdai termék. A könyv rejtegetője az életét kockáztatta. Tehát ha valakihez el is jutott egy-egy példány, igyekezett megsemmisíteni a már amúgy is aktualitását veszített könyvet. Hiszen akinél a szabadságharc idején készült pénzt találtak, azt börtönbe vetették. Ezt a könyvet mi Magyarországon nem tudtuk fellelni. Dr. Józsa Miklós bratislavai professzornál sikerült most egy teljes, ép példányt találni, amelyről fotókópiát készíthetünk, amiért ez úton mondunk köszönetet.

A könyv fejezetei:

- I. Orvosi szolgálati rendszabályok. Kórházon kívül.
 1. Általányosan.
 - A) Az egészség fönntartása tekintetéből újonczok vizsgálata,

¹ Forrás: Csillag István: 1849-ben jelent meg az első magyar honvéd seborvosi könyv. = Orvosi Hetilap, 1963. pp. 1620–1621. (A tanulmányt rövidítve közöljük – a szerk. megj.)

A szerző által felhasznált levéltári forrás:
Országos Levéltár, Lumniczer iratok.

B) A betegek fölötti intézkedés.

II. Szolgálat különösen.

- a) indulás közben,
- b) táborban.
- c) orvosi szolgálat a csatatéren.
- d) orvosi szolgálat törvényes esetben.

Sebészi esetekre a készület álljon:

1. Csonkító műszertárból,
2. Golyóhúzóból,
3. Egy ütérlekötési készületből,
4. Nyúlszájvarratra való készületből,
5. Foghúzó készületből,
6. Több érnymaszokból,
7. Egy pöscsapból,
8. Szálacsokból (Bougies).

Elegendő mennyiségű tépés, pólyák, sinek, nyomfoltok, ragtapasz, fecskendő, szivacsok, nagyobb és kisebb genyecsésék, viaszkosvászonból és fonalból.

Nagyon érdekes a II/c. szakasz, melynek címe: 'Orvosi szolgálat a csatatéren':

„Az orvosoknak helye a zászlóalj mögött van puskalövésnyire, hova, hogy a sebesültek sebészi segély kiszolgáltatása végett elhozathassanak. Természetes, hogy az alorvos a csatarend mögött sebészi kötözést csak ideiglenesen alkalmazhat s erős vérzés csillapítása, csonttöréseknél sinek alkalmazása, tiszta kardvágásoknál az egyesítés s a t. fő föladata legyen, a mi után a könnyen sebesülteket gyalog, a nehezen sebesülteket a rendeltetése alatt lévő szekéren a fő kötöző helyre, vagy ha nagyon közel van egyenesen kórházba küldi. – A fő kötöző hely ágyúlövésnyire legyen a csata rendező mögött (a tartalék mögött) közel vízhez s biztos a működésre alkalmas helyen – ha lehet egy gát mögött, völgyben vagy udvarban, állandó jele fehér lobogó. – Kelléke ezen főköötöző helynek, hogy sebészi köt- és élesztő szerekkel bővel legyen ellátva, a szükséges műszerekkel egy csonkítás vagy ütérlekötés megtételére és golyó húzó eszközökkel; valamely nagyobb víz edénnyel, 2–3 kisebb edényekkel, melyekbe szinte víz meríttetik. – Minden főköötöző helyre körülmények szerint rendeltessék 6–8 szalmával vagy szénával fekvésre megrakott szekér. – A rendező orvos a csata térről érkező sebesülteket azonnal megvizsgálja; ha az alkalmazott kötözést célszerűnek tartja – s annak levételét vagy bővebb vizsgálatát, golyó kivétele végett s a t. szükségesnek nem látja, sőt talán veszélyesnek gondolja, azt rajta hagyja. Így a főköötöző helyen az orvos a teendőik célszerűségét a szükség és lehetőség szerint a sebzés minőségéhez, veszélyességének fokához mérje; fontolóra vevén azt is, hogy a sebzett minő körülmények közt s milly messzire küldetik kórházba s mennyire részesülendik ügyes és célirányos útószerelésben. Így például golyó kivétele rögtön sebzés után könnyebb és célszerű, de ha az nagy üterek közelébe hatott, hol annak eltávolítása vérzés veszélyességével járna, kártékony törekvés volna. Jótékony a sebesültre nézve, ha hol egy végtag csonkítás javallva van, a csonkítás után nyugalomban lehet – de ha görcsös úton nagy távolságra kell vitetnie, célszerűbb a csonkítást azonnal megtenni. A fő kötöző helyen minden oda érkezett sebesült neve és zászlóalja s ha csak lehet sebzése nem is röviden följegyeztessék. – Csata után a csapatoknál levő orvosok kötelessége a csata téren maradt egyéneket megvizsgálni, a – még élőknek segélyt nyújtani, – a tetsz halottaknak ne talán eltemettetését – megakadályozni.”

Ha elgondoljuk, hogy a szabadságharcban, amelyben a közvetlen harcolók száma százezer felett volt, a honvédorvosok száma több mint ezer és 72 tábori kórház működött, akkor ez a fennmaradt honvédorvosi könyv fontos dokumentum. Ebben a háborúban egy hagyományok nélküli kormányzatnak ad hoc, menet közben és még hozzá harc közben kellett megszerveznie

önmagát és az utánpótlást. A magyar szabadságharc volt az első háború, amelyben narkóvizet használtak. A kormány egy aradi gyógyszerészt bízott meg a kloroform előállításával. A kormánynak elképzelhetetlen nehézségekkel kellett megküzdenie. Például voltak kórházak, amelyek a sérülteket nem vették fel –

„A bujásenyv elhatalmazása meggátlására a markotányosnók, mosónók vagy bármely színelv a zászlóaljba bekebelezett gyanús némberek fölött szigorú vizsgálatok tartassanak.”

A 28 éves Lumniczer Sándornak sikerült az egészségügyet a harc közben megszerveznie. Hogy ez a teljesítmény érthetőbb legyen, néhány szót kell szólni Lumniczer egyéniségéről.

Valósággal megelevenedett Jókai regényhős. A kortársak szerint ritka képességű, nyelvekben jártas, mind tudományos, mind szépirodalmi olvasottsága igen nagy. Egész Európát bejárta.

„Két ízben jártam végig Európa műtősebészeti kitűnőségeit; Dieffenbach, Malgaigne, Roux, Blandin, Velpeau, Liston, Fergusson műtőit.”

Szépművészetekben jártas, sőt orvosbárra egy „Walzer”-t maga komponált, jól lovagolt, kitűnően lőtt, táncban ritkította párját, képes volt életét kockáztatni meredek sziklafalon felmászva egy szál virágért: egy csónakon a zajló Dunán egy fél napig is inkább elvergődött, sem hogy egy szép bált Budán elmulasszon. Kellemes, fesztelen, közlékeny, vidám, szellemes társalgó. Tökéletesen korrekt.

„Igazitól eltérő szó ajakát el nem hagyta, soha olyat nem cselekedett ami igaztalan lett volna mással szemben: épp úgy meggyőződését fel nem áldozta, érzését soha meg nem tagadta semmiféle érdek kedvéért. Így soha ügy rovására senkivel nem paktált, így sokan kimértnek és hidegnek tartották.”

Görgei ezt írja Lumniczerről: a sebesültek ellátásában „...szervező tehetséggel éber körültekintéssel, előrelátással és folytonos előregondoskodással, továbbá szigorú rendszeretettel, testi fáradságot nem ismerő, mindig egykedvű lelki bátorsággal és hozzá még oly személyes tekintéllyel bír, melynélfogva egyetlen bátorító szava elegendő, hogy a legszélsőbb erőmegfeszítésre, sőt – mikor olyan a helyzet – halálmegvető kitartásra lelkesítse alárendelt orvostársait.”

Lumniczer Sándor egyike volt azoknak, akik életüket arra szentelték, hogy utat törjenek – hogy mi eredményekhez juthassunk. Most előkerült könyve nemcsak a szabadságharc sérültjeinek ellátására, hanem a szabadságharc eddigi sok ismeretlen részletére is fényt derít.